

Singularitatea literaturii și viețile plurale ale criticului

Nina CORCINSCHI

Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar
E-mail: nina.corcinschi@sti.usm.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4903-4477
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” (Chișinău)

The Singularity of Literature and the Plural Lives of the Critic

Critica tânără de la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” ne-a surprins anul acesta cu volume consistente de exegeză literară. Tocmai când deplângeam dezinteresul pentru exercițiul cronicii literare – tot mai mulți critici migrând spre zona academică a cercetării profesionalizate – apar trei cărți splendide de cronică literară, semnate de tinerii Oxana Gherman, Nadejda Ivanov, Constantin Ivanov și publicate toate la Editura Junimea. Cărțile lor depun mărturie despre reprezentările estetice, dar și etice, sociale, istorice ale literaturii române, în special cea scrisă în spațiul dintre Prut și Nistru. Volume semnate de nume notorii, precum Tatiana Țîbuleac, Oleg Serebrian, Alexandru Popescu, Val Butnaru, Nicolae Negru, Constantin Cheianu, Silvia Goteanschi și alții, au parte de observații surprinzătoare, de analize temeinice, care aduc literatura locală mai aproape de cititorul din întregul spațiu românesc.

Dintre criticii tineri de la noi, Oxana Gherman pare a avea cea mai rapidă priză la cărțile nou apărute, fără a se lăsa intimidată de varietatea tipului de discurs – poezie, proză, eseu istoric, filozofic, studiu academic, publicistică, memorialistică etc. – și de diferitele convenții artistice, epoci și vârste culturale. Citite aparte, cronicile ei lasă impresia unor texte de bun-simț și bun-gust critic, de justețe și eleganță a formulărilor. Adunate într-o carte, acestea scot la suprafață și metoda criticului – cea de situare

axiologică a autorilor comentați printr-o grilă fenomenologică. În textele pe care le comentează, Oxana Gherman caută cu atenție carnația existențială și algoritmul prin care aceasta generează cunoaștere. Literatura pune în evantai ființa umană, în suma de posibilități a manifestărilor sale. Prin literatură, aceasta interacționează cu infinitul alterității și devine ea însăși alteritate. După lectura unei cărți (bune, se înțelege) nu poți ieși la fel, netransfigurat – iată credința Oxanei Gherman și conceptul care guvernează noul ei volum *Ființa plurală. Reflecții critice*.

Este o judecată critică cu care consonez pe deplin. Fiecare generație de scriitori și cititori își calibrează propriul înțeles asupra literaturii ca valoare cultural-artistică și rol formator. Funcția de cunoaștere ține de metabolismul intern al unei literaturi, de rațiuni intrinseci actului de creație, care tinde să arunce în derizoriu orice nu are valoare cognitivă și să păstreze doar fapte ce comunică ceva esențial (sau măcar relevant) despre ființa umană în diversitatea sa contradictorie, improbabilă și inclasabilă. În virtutea acestei funcții primordiale a literaturii, cea de cunoaștere, cititorul devine un agent activ al lecturii, își activează filtrele personale de înțelegere, se transformă în arhitect al lumii din text și al lumii din sinele său. Textul te absoarbe, scrie Oxana Gherman, „ca să te restituie restructurat, scuturat de sine și contaminat de alteritate (…). Funcționezi în alt regim, conform altor ritmuri, alte energii lucrează în interiorul tău…”. Extragem de aici instrumentul hermeneutic al criticului – privirea multiplicată asupra textului, care scrutează evantaiul umanului, multitudinea de ipostazieri ale umanului, deopotrivă cu modul prin care reprezentările artistice iradiază cunoaștere și sens.

Reține atenția, în această privință, analiza prozei lui Emilian Galaicu-Păun, care, plasată în convenția unei lecturi fenomenologice, nuanțează țesătura de experiențe a romanului, dinamica psiho-emoțională a relațiilor dintre personaje, tensiunea ontologică din biografemele lui …n și parcursul textului prin galerii de intertextualități, de spectaculoase contaminări culturale. De asemenea, romanul lui Bogdan Crețu, *Cornul inorogului*, îi dezvăluie cititorului ceva „despre propria înălțime și propria josnicie” (…), punându-l în situația de „perpetuă căutare a unui punct din care să se repoziționeze spre lumina firavă a adevărului”. Decentă și elegantă în formulări, Oxana Gherman nu-și permite revărsări umorale în raport cu textul despre care scrie. Faptul că se lasă totuși afectată de text se resimte în formulările reținute, bine calibrate emoțional, despre punctele tari ale cărților comentate. Poezia lui Nicolae Popa o cucerește printr-o simplitate fascinantă a „reprezentărilor experiențelor unui trup pornit pe căile sufletului”. La Simona Popescu i se pare deosebit modul alchimic în care „specii de organisme” devin „specii de cuvinte”. Prin reflecțiile critice și exemplele alese, comentariul Oxanei Gherman îi provoacă imediat cititorului curiozitatea pentru universul inocentizat al poeziei Simonei Popescu, pentru percepția de o senzorialitate aurorală a poetei. În poezia Silviei Goteanschi remarcă cu legitimă admirație o voce ce „aparține unei femei care adoră gesturile fine, înaltele maniere și le neglijează în mod intenționat; care se opune sieși; care n-are nici măcar certitudinea propriei existențe, însă știe exact ce vrea:

imposibilul!”. Aș mai adăuga că Oxana Gherman e unul dintre rarisimii critici cu aderență la discursul tinerilor, unii aflați abia la debut (Paula Erizanu, Sașa Zare, Victor Fală, Artiom Oleacu, Lena Chilari ș.a.) și pentru care e nevoie de senzori fini, care să dibuiască notele autentice din acordurile lor de început.

La lectura analizelor despre proza din Basarabia, se poate surprinde o specificitate cronotopică. Oxana Gherman remarcă în proza din ultimii ani o antiutopie a lumii rurale. Satele noastre, creionate idilic în romanele de tip druțian, la Alexandru Popescu sunt purtătoarele unui destin încărcat de traume, încifrat, cu o alură mistică. Molda este un loc al răului, loc al acumulărilor de energii grele, loc al hibrisului. O antiutopie a copilăriei basarabene e de regăsit și în proza Lorinei Bălteanu, la care l-aș adăuga numaidecât pe Constantin Cheianu, cu romanul *Dependența*, dar și cu nuvela *Merișor*. Satul postsovietic e un loc al sărăciei, al mizeriei, al abuzului și violenței domestice, din care personajele evadează în fantasme coșmarești (Sașa din romanul *Dezrădăcinare*), în boală (Merișor), în scenariul plecării de acasă (personajul Lorinei Bălteanu), acumulează traume care la maturitate le vor determina să facă alegeri nefaste. E foarte grăitoare relația mamă-copil în aceste proze, deschizătoare de ample tablouri de psihologie socială (cu predilecție, postbelică și postsovietică).

De la analiza prozei, autoarea trece cu lejeritate la cartea academică. *Viața imaginilor*, de Jean-Jacques Wunenburger, megaproiectul *Enciclopedia imaginariilor din România*, coordonat de Corin Braga, *Lumea incertă a cotidianului*, de Sorin Alexandrescu, critica lui Alexandru Burlacu etc. sunt provocări metatextuale, pe care, asumându-le cu multă competență și integrându-le elegant în demersul ei critic, Oxana Gherman demonstrează maturitatea cercetătorului și suplețea mișcării hermeneutului pe harta imensă a reflecției postmoderne.

Oricare ar fi textul despre care scrie, autoarea convinge prin discursul calm, echilibrat, cu un bine controlat simț al măsurii critice, al proprietății termenilor și instrumentarului de analiză. Într-un context literar tot mai mult controlat de influenceri, nu de profesioniști ai cărții, de veleitari care au numaidecât ceva de spus despre orice, Oxana Gherman restituie demersului critic demnitatea primară de ordonare ierarhică a literaturii noastre. O ierarhie axiologică, nu una dictată de mode și tendințe trecătoare. Criza evaluării, pe care literatura o resimte, se pare, mai mult ca oricând, poate fi rezolvată doar prin astfel de exerciții oneste și competente de lectură. De reflecții critice asumate profesionist.

Notă: Recenzie elaborată în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova.

Primit: 17.10.2025
Acceptat: 27.11.2025